

אינה דומה מצוה הנעשית על ידי יחיד, למצוה הנעשית ע"י רבים

[פרשת בהקדתי, (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כאשר נזכה ונצליח לקיים מצוותיה של תורה, נתברכנו: "ורדפו מכם חמשה מאה; ומאה מכם רבבה רדופו, ונפלו אויביכם לפניכם לחרב" (כו, ח). רש"י מביא שאלתם של חז"ל – והרי החשבון הנ"ל אינו מתאים רישא לסיפא? לפי החשבון יחס של 5:100 הוא רק 20:1. אבל יחס של 100:10,000 הוא יחס של 1:100, זאת אומרת יחס שהוא גדול פי חמשה! ועונה על כך: "אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה, למרובים העושין את התורה". כלומר, יש ריבוי זכות ועליונות ככל שמתרבה מספר המשתתפים במעשה-מצוה. ולכן כוחו הסגולי של כל המשתתף בציבור עולה פי כמה וכמה, כל אחד מהם לכשעצמו.

ויש לנו לשאול:

1. מפני מה תתרבה זכות זו בגלל שיש עוד משתתפים? מה נתווסף בגוף המצוה עצמה?
2. האם זה אמור רק כאשר כל ציבור "כלל-ישראל" משתתף במצוה, או אפילו כאשר יש רק עשרה, או אפילו שלושה המתחברים יחד לקיים את המצוה?
3. איך יש יסוד להנהגה זו, בשאר מצוות?

[תשובה לשאלה א:] סוד הדבר נתגלה לנו על ידי מהר"ל.

- הוא מסביר: "מצד הכלל יש להם מעלה עליונה, עד שמעלת הכלל מגיע עד עולם העליון. כי הכלל יש לו מעלה נבדלת אלהית". ("אור חדש", דף פו).
- "הציבור, והם הכלל, הם ביותר קרובים אל השם יתברך. ("ינתיבות עולם", תורה פ"ד).
- "כי אין מקטרג לציבור, במה שהם ציבור יש להם כח כללי, ובצד הכלל אין חטא". (אבות, "עשה רצונו כרצונך", דף עד).

חז"ל רמזו לנו יסוד זה.

כי אין למתחנן ביחידות לשאול את צרכיו בלשון ארמית, אלא א"כ הוא ליד מיטת-החולה אשר שם שכינה אתו. (שבת יב:). אבל אין הגבלה כזו בציבור כי "כל פי עשרה, שכינתא שריא" (סנהדרין לט.), לכן הם ג"כ יוכלו להתחנן בארמית. זאת אומרת, כאשר איזה יחיד מתפלל, תפילתו עולה ע"י מלאכים וע"י מַתְנַן. מה שאין כן כאשר ישנם עשרה, מדלגים הם על גבי כל תיווך, ונמצאים לבד עם הקב"ה.

במקום אחר, הדריכונו חז"ל שיחיד-שבדור יפסיד מעלה שהיה ראוי לה, אם אין דורו ראוי לכך. "יצתה בת קול: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו. אלא שאין דורו ראוי לכך" (סוטה מח:). וראינו בתורה שהקב"ה ציוה למשה "לך רד כי שחת עמך" (שמות לב, ז), למרות שהוא לא השתתף בעשיית-עגל. אלא שכל מעלתו שהוענקה לו היתה רק בגלל זכות הציבור. ואם הציבור לקוי, כבר אין לו זכות לגילויים שְׁמַיִיִּים. ולכן משך 38 שנה שהיו בניי נזופים במדבר, משה לא זכה לנבואות, (שהש"ר ב, כז) כי מעלתו היתה אך ורק בזכות הרבים.

[תוספת תלמיד. וכך כתב רש"י [דברים ב, ז] ע"פ הגמרא ב"ב קכא: - עד שלא קָלוּ מתי מדבר לא היה דיבור עם משה שנאמר [דברים ב, טו] "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם" וסמך ליה, "וידבר ה' אלי לאמר" אלי היה הדיבור. עכ"ל. - כלומר דווקא דיבור שהוא לשון שבח ומעלה בנבואה לא היה, [ואילו בלשון בְּנִיאָה הוא דיבור קשה]. אלא רק בלשון אמירה, "וואמר ה' אלי...". וכבר העיר הרשב"ם על בבא בתרא קכא: שהרי מצאנו כמה פעמים מאז לשון וידבר; ומיישב - (1) לא היה דיבור עם משה פה אל פה כבתחלה, אבל אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים, היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים. (2) אי נמי לא היה מדבר עמו אלא על ידי צורך מעשה הַצְרִיךְ להם". עכ"ל]

ב"דרשות רבנו נסים" (תלמיד הרשב"א, דרשה טו) מבאר שה' לא סלח למשה על ביטוי הקשה "שמעו נא המורים", אע"פ שהוא בקש לחזור בתשובה, משום שהיה בדבריו ביזוי של "כלל ישראל". וכנראה זהו הנרמז בפירוש ר"א אבן-עזרא לחטא של מימריבה: "דע כי כאשר ידע החלק את הכל, ידבק בכל. ויחדש בכל אותות ומופתים... והנה החלק – חלק, והכה הסלע". כלומר, ה' הוא כולל כל הכוחות כולם, מקיף כל (שו"ע או"ח סי' ה'), וכאשר מי שהוא נפרד מכלל ישראל שהם מייצגים את רעיון הקודש שבעולם, בכך הוא גם נפרד ממילא מהכח הכולל את כל העולם, והוא הקב"ה. ולכן ב"הגדה של פסח" כאשר אותו "בן-רשע" מוציא את עצמו מן הכלל, הוא "כפר בעיקר". (כלומר, הוא ניתק עצמו מכל קשר להקב"ה) וכן הפורש מדרכי ציבור אפילו אם יקיים כל התורה ומצוותיה, אין לו חלק לעוה"ב. (רמב"ם, הל' תשובה ג, יא)

ובכן, גם "צבור" נקרא "כל", כי "צבור" הוא ר"ת – צדיקים בינוניים ורשעים. ב"כלל" ישנה שלימות, כי נמצא תמיד מעלה מסוימת באחד מה שאין בשני, ("פרי צדיק" ח"ב דף נה). וע"י צירוף של כל הכוחות יחד יוצאת שלימות. וזהו "ועמך כולם צדיקים", פירש אדמו"ר ר' צדוק: כל אחד מהם הוא 'צדיק' במדה היחודית שלו, ויש בזה מה שאין בזה. ולכן כאשר בלק העמיד את בלעם מול ישראל בכדי לקללם, אמר: "אפס קצהו תראה, וכולו לא תראה". (במדבר כג, יג). כי כאשר יביט בכולם-יחד, לא תוכל לשרות "עין-רע" במעשיהם. רק כאשר במבטו יפריד מהם ויביט רק במקצתם, ימצא חסרון שעליו תחול "עין הרע".

עכשיו יובן אותו מָשַׁל של חז"ל (זבחים מא:) – אין אבְּרֵי הכליות והיותרת מוזכרים ב"פר העלם-דָּבָר" של ציבור (ויקרא ד, יט) כמו שהוזכרו אצל פרו של כהן המשיח, (ד, ט) כי מדובר ב"אוהבו של מלך". ופירש"י: ציבור. וכמו שאמרו, "למעט בסרחונם". (זבחים מא:). ובכן, ודאי נשתנה מהותה של מצוה מן קצה לקצה כאשר היא נעשית יחד עם הכלל.

- אבל, בענין שאלתנו השניה, נאמר שמעלה זו היא גם למי שמתתף עם פחות מן ששים רבוא.
- מצאנו לענין נוסח "תפילת הדרך": "לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי ציבורא" (ברכות ל), אע"פ שאין כלל ישראל נוסעים בדרכים.
 - וכן מצאנו בתענית דף ת. (וכן בזהר ח"א דף רלז. "פנה אל תפילת הערער") שההבדל בין המתפלל ביחידות למתפלל עם הציבור, הוא שבודקים אצל הראשון אם כיוון לבו בכל-שלמות "נפשו בכפו". לעומת זאת, המתפלל עם הציבור, "אין ה' מואס תפילתם של רבים".
 - וכן אמרו: "אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת" (ברכות ח), ושם הרי לא מדובר בששים רבוא. [ועיין "משנה ברורה", סי' צ" ס"ק כ"ח, שכאשר יש לו לאדם אפשרות להתפלל במנין של מספר גדול יותר של מתפללים, זה עדיף ממנין שהוא קטן יותר, מפני "ברוב עם הדרת מלך"].

הערה.

כאן נייחד הדיבור על תופעה מצערת. חלק מן לומדי תורה מזלזלים בענין תפילה עם הציבור. (עיין על כך "מוסר" שכתב על כך "חפץ חיים" בסוף ח"ב של "שמירת הלשון" בשם "חתימת הספר").

1. יש מהם שמצאו סיוע בסגנון השו"ע (או"ח סי' צ" סעיף ט) "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור". כלומר "השתדלות" ולא חובה גמורה. מביאים ראיה נוספת ממה שהגמרא האריכה על המעלות המרובות שיש למתפלל עם הציבור (בברכות דף ח). אבל לא מצאנו משנה או גמרא שיחייב בכך!

2. חלק מהם בטוחים ששקידתם בתורה היא כה חשובה, שאם בגלל זה הם יתפללו ביחידות, ה' בכל זאת יקבל את תפילתם.

3. וחלק מהם מתפללים לאט לאט עם כוונות מרובות, וקשה להם לצמצם מחשבותיהם ולהתפלל בקצב מהיר כזה שיספיקו להתפלל עם הציבור. וגם אלו מלמדים על עצמם זכות על מנהגם להתפלל בלי 'מנין'...

ונענה על ההתנצלויות הללו.

(1) הגאון ר' משה פיינשטיין נזקק לשאלה זו (שו"ת אגרות משה, חו"מ עמי' ר-רא) והביא ראיות שתפילה בציבור היא חובה גמורה, שאפילו חייבים ללכת ד' מיל (מהלך או נסיעה של 72 דקות) כדי למצוא 'מנין' להתפלל אתם. ובענין לשון השו"ע "ישתדל" הוא סבור שגם על חיוב גמור אמרו לשון זה.

ומפי מו"ר הרב דוד קרונגלס שמעתי כך: הנה ברמב"ם (הל' קרבן פסח י"א) גם כן כתב "צריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד בקר" והנה זהו איסור גמור של 'ותר' וכיצד כתב "להשתדל"? אלא שבאונס (אם זה לו לאכילה גסה וכדומה) הוא פטור. כך גם לעניני תפילה בציבור, במקרים מסוימים של דחק, הרי פטורים. וב"משנה ברורה" (ס"ק כט) כתב שמי שתש כוחו, אף שאינו חולה יכול להתפלל ביחידות.

וני"ל להוסיף על דבריו, שהנה הטור (בסי' צ') כתב סגנון זה: "לכן צריך להשתדל בכל כוחו להתפלל עם הציבור". ומה שחז"ל לא כתבו משנה מפורשת לחייב בכך, נלע"ד פשוט כי בדורות ההם חיו בכפרים, בבתים מפוזרים ורחוקים זה מזה, וכמובן בלי רכב כדי לנסוע להתקבץ יחד, והיה קשה מאד לחייב כל הציבור להתפלל ג' פעמים ביום במקובץ. אבל אחרי כל המעלות הרמות שמנו שם בגמרא (ברכות דף ח.) הא כיצד יכול שום ירא שמים לזלזל ולמנוע עצמו מההשגות הגדולות ההן?

(2) וממשיך שם הגר"מ פיינשטיין שרק לרשב"י וחבריו שהיתה "תורתם אומנותם" ולא פְּטלו מלימודם, לשום דבר שבעולם – היו פטורים. לשונו של רמ"א (בסעיף יח.): "ואינו מתבטל בלאו הכי" כלומר שלא פסק פומיה מגירסא אפילו רגע כמימריה, כי אם לדברים ההכרחיים לצרכי גופו ולימודו (משני"ב, שם). וזה ודאי לא שכיח בזמן הזה. ומסיים הגר"מ: "ובעצם אינני רואה שיש כאן (טענה של) ביטול תורה, דיכול לסדר סדר לימודו באופן שלא יתבטל מתפילה בציבור, במקום ללמוד בזמן מאוחר בלילה".

(3) ועל הטענה השלישית, הבה ונראה סגנון הגמרא. "אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו (מפרש רש"י בד"ה ואעפ"כ: כלומר שנפשו מכוונת בכפו". כלומר כל רצונו וכל ריכוז מחשבותיו הם בשליטתו המוחלטת. איש כזה לא ישים לב אם מישוהו צועק לידו או אפילו נחש כרוך על עקבו, כי כל כולו מרוכז בכוונותיו, וכמעשה ר' חנינא בן דוסא [=בקיצור, רחב"ד] – "אמרו עליו על רחב"ד שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפילתו, והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו... אמרו לו תלמידיו, רבי לא הרגשת? אמר להם: יבוא עלי, ממה שהיה לבי מתכוין בתפילה אם הרגשתי". (ירושלמי, ברכות ה, סוף א) אבל אדם שאינו מכוון כל מלה ומלה, עליו שאלו שם בתענית (דף ח.) הרי כתוב "ויפתוהו בפיחה (=מבלי לכוון הלב)... (ובכל זאת) והוא רחום יכפר עון? ענה שמואל, לא קשיא, הא ביחיד הא בציבור". עכ"ל.

כלומר, יחיד המתפלל אם הוא יכוון פירוש רובן של המלים יצא ידי חובת המצוה, אבל אין תפילתו נשמעת שהקב"ה ישנה משהו בעולם לטובתו של אותו המתפלל אם לא ישים "נפשו בכפו" (וכדוגמת רחב"ד) הני"ל. אבל המתפלל בציבור, אפילו אם איננו מכוון כמו שצריך, ה' יענה מבוקשו בגלל זכות הציבור. וכפירוש רש"י שם: "תפילתם נשמעת ואע"פ שאין לב כולם שלם".

וכעת נראה מי הוא זה ואיזה הוא (בזמננו) אפילו אם הוא יכול כוונות סודיות ועצומות האם נמצא שיהא במדרגה נפלאה הנ"ל של "נפשו בכפו"? נוסף על כך, יעויין "ביאור הלכה" (תחילת ס"י ק"א) שאפילו אם האדם כיון בכל מלה ומלה של ברכה ראשונה, אלא שאחרי שסיים מלה אחרת ומלפני שהתחיל במלה שלאחריה, הסיח דעתו לחשוב על משהו אחר שלא בענין התפילה, זהו הנקרא שלא כיון. ועל חסרונו עלינו להצטער מאד.

ועוד, הרי חז"ל גזרו אומר שאין בזמננו מי שיכול לכוון. שכולנו בבחינת "ושכונת ולא מייך" (עירובין סה.). אם כן, הסבור שהוא בדרגת "מכוון" אינו אלא משטה בעצמו, והוא בשמיים ללעג וקלס. ואין לנו עצה אחרת שהתפילה תתקבל ושהקב"ה יעשה שינוי בעולם מחמת תפילותינו, רק אם האדם יתפלל עם הציבור.

וכך לשון הירושלמי (ברכות ה,א) – "כל מי שאינו נכנס לבית הכנסת בעוה"ז, אינו נכנס לביהכ"נ לעתיד לבוא". (ודאי אם רק לפעמים לא נכנס, ייענש רק במקצת. ואם חדלונו הוא יותר, ייענש עוד יותר. ועוד אמרו שם: "המתפלל בתוך ביתו, כאילו מקיפו חומה של ברזל". (כלומר, חוצץ ומונע שתפילותיו לא יעלו לפני כסא הכבוד). / "דרשו ה' בהמצאו" והיכן הוא מצוי? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. / ראה עוד את הנאמר במדרש איכ"ר ג/ח, "בא (להתפלל) אחר הציבור (שכבר גמרו), מעשיו נפרטין" – ונבדקים).

עד כאן ההערה.

לגבי **שאלתנו השלישית**, נענה שכמעט בכל המצוות, אינו דומה המקיים אותן גלמוד, למקיים אותן בצוותא עם אחרים.

- א. לענין **לימוד תורה**, העיר מהר"ל שכאשר אדם לומד בלי חברותא, אין זה נחשב "דברי תורה", אלא "מתעסק" בתורה (אבות ג, דף קטז). כמו שזרזו חז"ל "אין תורה נקנית אלא בחבורה" (ראה תענית ז).
- ב. והוא הדין כלפי **ברכת המזון** של בודד, אינה דומה אל מעלת "זימון", כאשר אחד מוציא ידי חובה כל האוכלים. כי האחד מייצג את "הרבים".
- ג. ולכן אף בברכת "**שהחיינו**" בליל יום כיפור, ציינו הפוסקים שהראוי הוא שרק שליח ציבור בלבד יוציא את כולם ידי חובה, ולא כל אחד ואחד יברך לעצמו.
- ד. והוא הדין לגבי **קידוש בלילי שבתות ורגלים**, הטוב הוא שרק אדם אחד יברך ויוציא ידי חובה כל המסובים, ולא שכל אחד יקדש לעצמו. כי החשיבות נמצאת בכך שהם באים ככלל וכקבוצה. (ראה משנה ברורה ס"י ר"ג ס"ק ג' וכן י"ז)

בסיכום – ידע כל אנוש מה ערכו המוגבל וכמה ליקויים ישנם בו. "וכשאני לעצמי, מה אני?" (מאמרו של הלל, אבות פ"א) ולכן יש לנו לשמוח על ההשתתפות עם אחרים, כאשר כל אחד משלים את מה שהחסיר חברו. ועוד, ככל שמתרבה מספר המשתתפים, כך "ברוב עם הדרת מלך" מלכו של עולם. ואור סגולה של עצם המצוה הולך ומתעצם. ולכן אמרו חז"ל בפרשתנו "אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובים העושין את התורה".

(הערה: עיין שיחה שניה של פרשת ואתחנן)